

Дослідження/

■ **Олег Олійник**
Oleh Oliinyk

Кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України

Ph.D. (Economics), Senior Staff Scientist of the Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine

E-mail: ooliinyk@yahoo.com

Зовнішньоекономічна політика Китаю в умовах глобалізації світової економіки: уроки для України

China's foreign economic policy under world economy globalization: lessons for Ukraine

У статті розкрито сутність стратегії глобалізації Китаю, представлено інструменти, методи та форми її реалізації. Проаналізовано стан економічних відносин між Україною та Китаєм. Визначено уроки для України щодо посилення її регіональної та міжнародної присутності.

The article reveals the essence of China's globalization strategy and shows tools, methods and forms of its realization. The author discusses the state of economic relations between Ukraine and China. The China's experience is a good example for Ukraine; it shows that Ukraine has to strengthen its regional and international presence.

Ключові слова: стратегія глобалізації, зовнішня торгівля, іноземні та закордонні інвестиції.

Key words: globalization strategy, foreign trade, foreign investment.

Наприкінці 1990-х років Китай святкував двадцяті річницю від початку програми реформ. Економіка країни розвивалася найвищими темпами в світі, обсяг іноземних інвестицій рік у рік зростав, життєвий рівень населення країни за цей час суттєво поліпшився. Однак поряд з очевидними успіхами в соціально-економічному розвитку почали з'являтися загрозливі ознаки потенційних проблем, які були зумовлені загостренням ситуації на зовнішніх ринках. Під загрозою опинилися основні рушійні сили економічного зростання Китаю – зовнішня торгівля та інвестиції. Обставини вимагали негайних дій. Така необхідність була зумовлена наслідками азійської фінансової кризи кінця 90-х років ХХ століття.

ОГЛЯД СТРАТЕГІЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Як альтернатива тодішній “соціалістичній” стратегії розвитку була

запропонована так звана стратегія глобалізації. Вперше цю стратегію представили на п'ятнадцятому з'їзді Комуністичної партії Китаю (КПК), який відбувся в 1997 р. Її суть полягала в тому, щоб збільшити присутність китайських компаній за кордоном.

Офіційно цю стратегію затвердили на шістнадцятому з'їзді КПК в 2001 р., що дало потужний поштовх для збільшення закордонних інвестицій Китаю. За період із 2001-го до 2011 року обсяг закордонних інвестицій Китаю зріс із 5,5 млрд. доларів США до 65 млрд. доларів США.

Презентуючи наміри уряду щодо закордонних інвестицій на п'ятнадцяту п'ятирічку (2011–2015 рр.) прем'єр Державної ради КНР п. Вень Цзябао підкреслив необхідність прискорення стратегії глобалізації. Він також наголосив на важливості орієнтації закордонних інвестицій на потреби ринку, заохочення підприємств різних форм власності до участі в за-

кордонних інвестиційних проектах.

У 2004 році відбувся перший міжнародний форум, який організувало Міністерство комерції Китаю. На ньому міжнародній спільноті, власне, і була представлена концепція щодо глобалізації. Китайська сторона повідомила, що рішення про запровадження нової стратегії є важливим з точки зору подальшого розвитку політики відкритості й необхідності розширення участі Китаю в міжнародному економічному розвитку. Розробка такої стратегії зумовлювалася тенденціями, що склалися на той час у світовій економіці, а також проблемами економічного розвитку Китаю. На форумі було представлено основні аспекти нової стратегії, суть яких полягає в таких пріоритетах:

1. Збільшувати закордонні інвестиції, розвивати давальницьке та складальне виробництво. Посилюючи інвестиційну співпрацю, необхідно використовувати будь-які засоби задля

створення нових робочих місць і таким чином зміцнювати можливості щодо саморозвитку місцевих економік КНР;

2. Інтенсифікувати співпрацю щодо розробки ресурсів за кордоном. Розвиваючи співпрацю з іншими країнами у сфері розробки та видобування ресурсів, зокрема газу, нафти, мінералів, лісу, риби та рослинності, Китай може надавати відповідну технологію, створювати робочі місця. Це сприятиме зростанню доходів домогосподарств, бюджетних надходжень та посилюватиме експортний потенціал і можливості саморозвитку для місцевих економік. Крім того, необхідно надавати допомогу іншим країнам щодо трансформування їхніх ресурсних переваг у переваги розвитку;

3. Розширювати практику контрактної співпраці в рамках технологічних проєктів. Необхідно заохочувати участь китайських підприємств у формі контрактної участі в технологічних, дослідницьких і консалтингових проєктах, забезпечуючи відповідне фінансування;

4. Розвивати закордонну співпрацю в галузі сільського господарства. Переваги китайських технологій та обладнання в даній галузі необхідно повністю використовувати, при цьому компанії мають заохочуватися до реалізації закордонних проєктів з метою розвитку сільського господарства. Цей напрям потребує застосування багатьох підходів задля створення міжнародної бази сільськогосподарського виробництва та переробки сільгосппродукції;

5. Стимулювати розвиток закордонної співпраці в галузі науки, технологій та розвитку талантів. Необхідно заохочувати компанії щодо створення науково-дослідницьких центрів у регіонах, які мають належний рівень розвитку науки і технологій. Такі центри повинні активізувати обмін технологіями, співпрацю, а також стимулювати розвиток інноваційного потенціалу і технологій;

6. Підняти на новий рівень співпрацю з надання послуг щодо застосування робочої сили. Зважаючи на потреби міжнародних ринків, китайські компанії повинні диверсифікувати і розширити масштаб застосування послуг робочої сили. Це, в свою чергу, має сприяти вдосконаленню системи управління проєктами;

7. Стимулювати співпрацю в галузі торгівлі та послуг. Китайські компанії мають заохочуватися щодо виходу на зовнішні ринки та розвивати співпра-

цю в галузі торгівлі, дистрибуції, фінансових послуг (банківських, страхових, торгівлі цінними паперами, ф'ючерсами, управління фондами), телекомунікацій, логістики, морських перевезень та посередництва. Очікується, що китайські компанії повинні інтенсифікувати міжнародний обмін у галузі торгівлі послугами задля прискорення міжнародної торгівлі та інвестицій.

З метою реалізації стратегії глобалізації та мобілізації різних форм інвестиційної співпраці за кордоном уряд Китаю створив систему підтримки та управління процесами закордонного співробітництва, яка базується на ринкових важелях управління. За цією схемою уряд Китаю надає послуги китайським компаніям.

Завдяки зваженій стратегії щодо здійснення власного курсу в зовнішньоекономічній та валютній сферах Китай вийшов на провідні позиції в світі. За обсягом експорту товарів країна посідає перше місце в світі, за розміром ВВП та загальним обсягом зовнішньої торгівлі — друге. За два останні десятиліття експорт та імпорт Китаю суттєво зросли, їхній сумарний обсяг у 2012 році становив 3.87 трлн. доларів США. Загальний обсяг торгівлі Китаю дещо поступається обсягам торгівлі США, проте його частка у ВВП є більшою порівняно зі США й деякими іншими розвинутими країнами та країнами, що розвиваються. На Китай припадає майже 10% від загального обсягу світової торгівлі. Основні його партнери — ЄС (17% від сукупного експорту), США (близько 12%), Японія (9%), Республіка Корея (7%), Німеччина (5%). Водночас Китай є другим торговельним партнером для США, першим — для Японії та Південної Кореї, п'ятим — для Німеччини.

Китай здобув значні конкурентні переваги від глобалізації та політики відкриття глобальній економіці. Широке використання політики відкритої торгівлі багатьма країнами в світі стимулювало сталий попит на глобальному рівні на китайські товари, при цьому завдяки політиці економічної відкритості зростав попит з боку Китаю на товари інших країн. Відкриття внутрішнього ринку Китаю для зовнішніх інвесторів сприяло зростанню економічної ефективності країни, що також посилювало внутрішню конкуренцію та стимулювало попит на сучасні технології. Активна співпраця із зовнішнім світом

надала можливість Китаю імпортувати іноземний досвід у багатьох сферах: від банківського сектору — до практики стандартизації товарів. Залучення значних обсягів прямих іноземних інвестицій сприяло активізації ринкової дієвості конкуренції, залученню сучасних технологій, проведенню програм підвищення кваліфікації працівників, що в результаті дало змогу Китаю підвищити продуктивність виробництва.

Успіхи Китаю в економічному зростанні вплинули на позицію китайського політичного керівництва щодо ролі КНР у світових процесах. Китайське керівництво дедалі частіше заявляє про необхідність брати активну участь в світовому розвитку і навіть впливати на глобальні процеси.

З метою розширення економічної присутності Китаю в світі керівництво КНР активно застосовує низку економічних інструментів та важелів, зокрема:

- створення спеціальних економічних зон;
- розвиток зовнішньої торгівлі та виробничої кооперації;
- залучення іноземної сучасної техніки і технологій;
- залучення іноземних інвестицій та здійснення закордонних інвестицій;
- надання фінансової і технічної допомоги;
- реалізація спільних проєктів;
- науково-технічне співробітництво.

СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ КИТАЮ

Проголосивши політику відкритості, китайське керівництво мало наміри залучати іноземні інвестиції та сучасні технології. З цією метою ще в 1979 році було прийнято рішення про створення чотирьох спеціальних економічних зон (СЕЗ). Першу СЕЗ було відкрито в Шеньчжені. Вже через 30 років невелике рибальське село перетворилося на сучасне місто з доходом на одного мешканця 8 000 доларів США. Пізніше уряд Китаю відкриває ще 14 міст-СЕЗ, серед яких — Далянь, Циндао та Шанхай. Згодом також було створено зони економічного і технічного розвитку (ЗЕТР), зокрема, в дельті річок Янцзи та Хуанхе, на півостровах Ляодун та Дзяодун, а також на острові Хайнань. Крім того, було створено “економічний трикутник” Сямень — Чжанчжоу — Цюанчжоу в провінції Фуцзянь.

Створення СЕЗ та ЗЕТР в прибережних районах сприяло розвитку міст цих районів, зокрема Уханя, Нанцзіна та Уху. Центральним урядом Китаю розроблені спеціальна політика та економічні моделі розвитку, щоб перетворити їх на “вікна” для надходження іноземних інвестицій, залучення сучасних технологій та методів управління. Вони заклали основу для залучення іноземних інвесторів та поширення досвіду співпраці з ними на захід країни.

У результаті нині в Китаї створено три сучасні економічні пояси, а саме:

- дельта річки Хуанхе, де розташовані капіталомісткі підприємства;
- дельта річки Янцзи, де розташовані високотехнологічні та капіталомісткі підприємства;
- “Силіконова долина” в м. Пекін, де розташовуються інноваційні підприємства.

Ці три економічні пояси заклали економічну базу політики відкритості. Більшість підприємств з іноземним капіталом працює саме в цих економічних районах.

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ КИТАЮ

Основою урядової політики Китаю щодо зовнішньої торгівлі полягає в освоєнні загальноприйнятих у міжнародній практиці форм та методів здійснення зовнішньої торгівлі.

Стратегічним вектором політики Китаю щодо відкритості зовнішньому світу стала децентралізація системи управління зовнішньоекономічним комплексом, яка здійснювалася за двома напрямками: галузевим та регіональним. У галузевому було створено торговельно-промислові об'єднання, а в рамках регіонального всі провінції, міста центрального підпорядкування та автономні райони, а також відкриті економічні райони отримали різного ступеня автономію щодо здійснення зовнішньої торгівлі.

Враховуючи власні інтереси та рекомендації МВФ, СБ та СОТ, китайське керівництво провело низку заходів щодо лібералізації зовнішньої торгівлі. Зокрема, було скасовано експортні субсидії, регулюючий податок на імпорт, зменшено ставки імпорتنих тарифів і мит.

Китайське керівництво розглядає угоди про вільну торгівлю (УВТ) як нову платформу для подальшого втілення політики відкритості на зовнішніх ринках та прискорення вну-

трішніх реформ. Воно також оцінює УВТ як ефективний інструмент інтеграції до глобальної економіки та важливу складову багатосторонньої торгової системи. Нині Китай має 14 партнерських угод про вільну торгівлю, які охоплюють 31 країну, з яких 8 УВТ уже діють. Решта знаходяться на стадії обговорення та погодження.

Характерною рисою зовнішньої торгівлі Китаю є те, що впродовж усього періоду реформ Китай підтримує позитивне сальдо торговельного балансу. Рік у рік частка Китаю в світовій торгівлі зростає, зростає також частка високотехнологічної продукції з більшою доданою вартістю в структурі експорту цієї країни. Зовнішня торгівля є постійним надійним джерелом надходження валюти. Поступово зростає вплив Китаю на формування ціни товарів на світових ринках.

СПІВПРАЦЯ КИТАЮ ТА ДЕЯКИХ КРАЇН

КИТАЙ – КРАЇНИ АСЕАН

Історично склалося, що відносини Китаю з країнами Південно-Східної Азії були непростими. Однією з головних загроз безпеці в цьому регіоні є територіальний конфлікт щодо Південно-Китайського моря, багатого на поклади нафти і природного газу. Це об'єкт стратегічного інтересу Китаю та країн Асоціації держав Південно-Східної Азії, АСЕАН (англ. мовою – Association of South East Asian Nations, ASEAN), а ситуація в Південно-Китайському морі дестабілізує регіональну систему безпеки та є вагомим подразником дво- і багатосторонніх відносин.

За підрахунками управління з енергетичної інформації Міністерства енергетики США, в центрі і на півдні Південно-Китайського моря зосереджено до 213 млрд. барелів нафти. У самій КНР ці води називають другою Перською затокою (за запасами вуглеводнів басейн поступається лише розвіданим вуглеводневим ресурсам Саудівської Аравії і Венесуели). Такою обсягу нафти Китаю, який нині є найбільшим енергоспоживачем у світі, вистачить більш як на 60 років. Близько 70% енергетичних ресурсів залягають на глибині до 3 км.

У 2002 році на саміті АСЕАН були підписані Кодекс поведінки в Південно-Китайському морі та Спільна декларація про співробітництво в га-

лузі нетрадиційних питань безпеки. Ці договори підтвердили дотримання країнами – членами організації принципів ненападу і невтручання у справи один одного та вироблення механізмів урегулювання конфліктів. До Кодексу поведінки не були включені положення, запропоновані В'єтнамом, про замороження будівництва нових видобувних платформ у цьому морі. Категорично проти цієї пропозиції виступив Китай. Це дало змогу Китайській шельфовій нафтовій корпорації (англ. мовою – China National Offshore Oil Corporation, CNOOC) розпочати спорудження нафтовидобувної платформи в Південно-Китайському морі. Поки що компанія видобуває нафту на глибині 1.5 км у своїй прибережній зоні. При цьому її технічний потенціал дає змогу здійснювати буріння на глибині до 3 км.

КИТАЙ – КРАЇНИ БРІКС

Іншим важливим напрямом інтеграції Китаю до світової економіки є розвиток співпраці в рамках міждержавного об'єднання БРІКС, до якого входять Бразилія, Росія, Індія, Китай та Південно-Африканська Республіка (ПАР). Це третє в світі за економічним потенціалом міждержавне об'єднання після ЄС та Північноамериканської зони вільної торгівлі (англ. мовою – North American Free Trade Agreement, NAFTA), яке охоплює 25% суші земної поверхні, становить 40% населення світу із загальним обсягом ВВП близько 16 трлн. доларів США, що становить близько 25% світового ВВП. У Пекіні вважають БРІКС конструктивним фактором формування міжнародної архітектури, яка складається з економічних та політичних елементів.

Дотримуючись принципу “через багатосторонні формати – до зміцнення двосторонніх зв'язків”, китайські керівники та експертне середовище КНР вбачають у БРІКС каталізатор розвитку двосторонніх відносин КНР з іншими країнами – учасниками цієї організації. Прикладами уваги до цього напрямку є інтенсивні двосторонні контакти керівництва КНР у рамках самітів БРІКС.

У центрі підвищеної уваги політиків та експертів перебуває двостороння торгівля між країнами БРІКС. Сумарно вона зростала впродовж останніх років майже на 30% і становила на кінець 2010 року майже чверть трлн. доларів США. Додатко-

вим імпульсом для Пекіна є можливість розвивати відносини як із членами БРІКС, так і з авторитетними регіональними лідерами. Китай відкрито заявляє, що відносини з ПАР є фактором сприяння розвитку відносин КНР із цілою Африкою.

Китай також надає великого значення розвитку двосторонніх відносин із країнами – членами БРІКС. Офіційний Пекін високо оцінює відносини з кожною країною БРІКС, наголошуючи, що в кожному з чотирьох випадків мова йде про стратегічне партнерство та динамічний розвиток в останні роки торговельно-економічних відносин. У контексті базових цілей БРІКС інтереси та позиції учасників цього об'єднання в основному збігаються.

КИТАЙ – РОСІЯ

Аналіз розвитку зовнішньої торгівлі між Китаєм і Росією за період 2008–2012 років свідчить про те, що середньорічні темпи приросту зовнішньоторговельних обсягів становили 16.64%, що на 3.18% більше від зростання сукупного обсягу зовнішньої торгівлі Китаю (13.46%). При цьому середньорічні темпи збільшення експорту Китаю до Росії становили 16.44%, що на 4.28% більше від темпів приросту сукупного експорту Китаю (12.16%). При цьому середньорічні темпи зростання обсягів китайського імпорту з Росії становили 19.56%, або на 4.5% більше від темпів зростання сукупного імпорту Китаю (15.06%).

Частка Росії в сукупному зовнішньоторговельному обсязі Китаю зросла з 2.22% у 2008-му до 2.28% у 2011 році, тобто зростання становило близько 0.1% щорічно.

Незважаючи на розвиток зовнішньоторговельних відносин між Китаєм та Росією, суттєвих змін у структурі зовнішньої торгівлі між країнами не відбулося. Левову частку російського експорту до Китаю становить мінеральне паливо, нафта і нафтопродукти. Питома вага цієї товарної групи в структурі російського експорту до Китаю з 13.5% у 2000-му зросла до 66.86% у 2012 році. До інших експортних товарних груп належать деревина та вироби з неї, хімічна продукція, руда, добрива, риба та молоски.

Нині економіка Росії істотно залежить від економіки Китаю, і розвиток Росії без Китаю є вельми про-

блематичним. Китай – головний імпортер російської деревини (34%), другий імпортер продукції хімічної галузі (9.3%), зброї (15%).

На думку відомого російського економіста Р.С.Грінберга, якщо Китай – це двигун сучасної світової економіки, то Росія, швидше, є суб'єктом світової економіки. Причину такого стану він вбачає у тому, що добробут Росії залежить від експорту на зовнішні ринки 5–7 видів сировини та енергоресурсів. Це також відображається в невисокій частці Росії в зовнішньоторговельному обороті Китаю (близько 2%), тоді як частка Китаю в зовнішньоторговельному обороті Росії становить понад 10%. Найімовірніше, Китай цілком може обходитися без економічної співпраці з Росією, тоді як Росія собі цього дозволити не може. У відносинах із Росією Китай більше дотримується позиції підтримки миру та гарантування безпеки з найбільшим сусідом.

КИТАЙ – ІНДІЯ

У китайсько-індійських відносинах можемо виокремити два основні компоненти. По-перше, – це наявність класичного набору міждержавних зв'язків (економічних, політичних та культурних), що характерно для будь-якої двосторонньої моделі відносин. По-друге, зростає роль чинників, пов'язаних із регіональним впливом Китаю та Індії відповідно в Північно-Східній та Південній Азії. Китай та Індія є економічними лідерами регіонів, в яких вони розташовані, – відповідно Східної та Південної Азії. Це формує в двосторонніх відносинах складові елементи міжрегіонального співробітництва та одночасно конкуренції.

Не виключено, що відхилена Китаєм ідея США про створення групи взаємодії двох найбільших економік світу у форматі G-2 щодо розподілу глобальної відповідальності з часом може трансформуватися в певний китайсько-індійський або індійсько-американський міжрегіональний варіант G-2. Принаймні щонайменше в рамках економічної взаємодії двох азійських країн-гігантів у Східній та Південній Азії.

КИТАЙ – КРАЇНИ ШОС

Іншою міжнародною організацією, до якої входить і Китай, є Шанхайська організація співробітництва

(ШОС). Це постійно діюча міжурядова міжнародна організація, про створення якої було оголошено 15 червня 2001 року в Шанхаї (КНР) Казахстаном, Китаєм, Киргизією, Росією, Таджикистаном та Узбекистаном. До створення ШОС діяв механізм взаємодії в рамках “Шанхайської п'ятірки”.

Упродовж 2000–2011 років обсяг китайських інвестицій до країн ШОС зріс більш як у 20 разів (понад 20 млрд. доларів США), що фактично зробило Китай головним інвестором країн Центральної Азії. Вплив КНР став особливо помітним у 2008 році, коли традиційні інвестори регіону (Росія, США, ЄС) унаслідок світової фінансової кризи постали перед власними бюджетними проблемами. Основна частина коштів у рамках ШОС виділяється через прямі інвестиції, кредити, пільгові позики, гранти на двосторонній основі. Китай також вкладає кошти в регіональну економіку і через міжнародні фінансові інститути й організації – Азійський банк розвитку, Шанхайську організацію співробітництва. Останнім часом, крім фінансування розвитку нафтогазового сектору, Китай також здійснює фінансування несировинних проектів, насамперед підтримуючи фінансову стабільність та фінансуючи інфраструктурні проекти.

У червні 2009 року Китай надав країнам ШОС пільговий кредит на 10 млрд. доларів США для підтримки фінансової стабільності, а в червні 2011-го збільшив кредитну лінію до 12 млрд. доларів США. Експортно-імпортний банк Китаю реалізував близько 50 соціально-економічних проектів.

Центральна Азія стратегічно важлива для Китаю як одне з найбільших та найближчих джерел вуглеводнів, що може зменшити залежність цієї країни від поставок близькосхідної нафти, транспортування якої контролюється США. Китайська залежність від центральноазійської нафти вже становить 10%.

Структура торговельного обміну країн регіону з Китаєм характеризується значною перевагою в китайському експорті готових товарів, а в імпорті – палива та сировини. За період 2007–2011 років часткове співвідношення торговельних зв'язків Китаю з окремими країнами регіону дещо змінилося. Хоча його найбільшим торговельним партнером залишається Казахстан, проте частки Туркме-

нистану та Узбекистану суттєво зросли. Протягом останніх років торговельний баланс Казахстану і Туркменістану став позитивним, що пов'язано з введенням в експлуатацію нафтопроводу Казахстан – Китай та газопроводу Туркменістан – Китай.

У 2011 році центральний банк Китаю уповноважив 15 банків Сінцзян-Уйгурського автономного району (СУАР) обслуговувати торговельно-інвестиційні угоди з країнами Центральної Азії в китайській валюті, що дасть змогу зменшити ризики обмінних курсів та підтримувати регіональну валюту. В червні 2011 року між центральними банками Китаю та Казахстану підписано угоду про валютний своп юань–тенге на 1 млрд. доларів США. Китайські інвестори також висловлюють зацікавленість у розвитку нафтохімії в Казахстані, Туркменістані, Узбекистані та Киргизії.

Китай нарощує активність щодо інвестування в гідроенергетику і транспортну інфраструктуру регіону. До 2010 року Китай уже ввів у дію 43 пасажирських та 44 вантажних транспортних маршрути з Казахстаном, Киргизією і Таджикистаном. Нині вивчається можливість створення залізничного “Північного коридору” між Китаєм та Німеччиною, а також магістралі протяжністю 4 тис. км від китайсько-казахстанського кордону через Казахстан і Туркменістан в Іран з європейською шириною колії (1 435 мм). Враховуючи бажання країн Центральної Азії мати транспортні виходи до морських комунікацій, Китай відкрив провінцію Сінцзян для транзиту їхніх вантажів до пакистанського порту Гвадар.

КИТАЙ – ЄС

У 2003 році на шостому саміті ЄС – Китай було опубліковано документ “Зріле партнерство: спільні інтереси та виклики у відносинах ЄС – КНР”. У тому ж році уряд Китаю розробив документ “Політика Китаю щодо ЄС”, в якому зазначалося, що ЄС є найбільшою рушійною силою в світі. Крім того, в документі наголошено, що Китай надає важливого значення тій ролі, яку ЄС відіграє в регіональній та міжнародній політиці.

Сторони визначили такі аспекти стратегічного партнерства між Китаєм та ЄС:

– розвиток стратегічного партнерства між Китаєм та ЄС вивів ЄС на

перше місце серед торговельних партнерів КНР. ЄС став найбільшим експортером та посів четверте місце серед інвесторів у китайську економіку. У 2004 році обсяг інвестицій ЄС до КНР становив 177.3 млрд. доларів США, що на 33.6% більше порівняно з 2003 роком;

– під час десятого саміту ЄС – Китай, що відбувся в Пекіні в листопаді 2007 року, в центрі обговорення було питання незбалансованості двосторонньої торгівлі, яке вкрай турбувало Брюссель. На зауваження ЄС Китай висловив готовність працювати разом з ЄС щодо зменшення рівня позитивного сальдо китайських товарів у торгівлі між сторонами. Водночас китайська сторона висловила зацікавленість в отриманні європейських інвестицій у природоохоронну сферу. Крім того, було заявлено про створення спільної робочої групи з реформування обмінного курсу юаня, який ЄС вважав заниженим і вимагав його збільшення;

– за період від початку стратегічного партнерства між КНР та ЄС сторони досягли значних успіхів, зокрема: обсяг взаємного товарообігу з 1998-го до 2008 року зріс у чотири рази, а з 2008-го до 2012 року – на 50% (до 412 млрд. доларів США). ЄС є найбільшим експортним ринком для Китаю (17% від сукупного експорту), в свою чергу, Китай є другим експортним ринком для ЄС (8%); з 1998-го до 2012 року обсяг двосторонніх інвестицій між країнами зріс у 10 разів [1, р. 39–41].

КИТАЙ – ЯПОНІЯ

Китайське керівництво усвідомлює, що Японія є основним партнером США в Східній Азії та всьому Азійсько-Тихоокеанському регіоні, тому китайські лідери насамперед прагнуть налагодити довірчі добросусідські відносини шляхом допуску японських інвесторів у Китай, залучення японських технологій, створення спільних підприємств, обміну студентами, науковцями та розвитку народної дипломатії.

Японію в цій співпраці приваблює великий китайський ринок, високі темпи економічного зростання та низька вартість робочої сили в Китаї. Китайські лідери прагнули залучити Японію в орбіту своїх інтересів, зменшити вплив США на японську зовнішню політику і таким чином послабити позиції США в Східній Азії.

Слід зазначити, що японські інвестори почали активно інвестувати в економіку Китаю та розвивати торговельні взаємовідносини. Обсяг торгівлі між двома країнами зріс із 12 млрд. доларів США в 1999 році до більш як 200 млрд. доларів США в 2006-му. На кінець 2006 року обсяг японських інвестицій в економіку Китаю становив 57.98 млрд. доларів США. Японською стороною було реалізовано 30 000 проектів. Нині обсяг японських інвестицій становить 10% від усього обсягу іноземних інвестицій Китаю [2, с. 43].

КИТАЙ – АФРИКАНСЬКІ КРАЇНИ

Китай активно розширює свою присутність в Африці. Крім зовнішньої допомоги, КНР розвиває торговельні відносини з африканськими країнами. На кінець 2013 року товарообіг між Китаєм та Африкою становив 210 млрд. доларів США. Нині Китай є найбільшим торговельним партнером для африканських країн. Понад 2.5 тисячі китайських компаній нині працюють в Африці. Завдяки їм створено понад 100 тис. робочих місць. За оцінкою МВФ, завдяки співпраці Китаю з Африкою вона збільшила свій розвиток на 20%. Китай та африканські країни досягли прогресу в будівництві інфраструктури, особливо в реалізації проектів із будівництва залізниць. На кінець 2013 року Китай побудував в Африці залізничні колії загальною протяжністю 2 200 км та автомобільні дороги – 3 500 км. Співробітництво також триває у сфері будівництва, електричних мереж, розвитку галузі телекомунікацій, що сприяє зміцненню взаємозв'язку між африканськими країнами.

Під час візиту в травні 2014 року прем'єр-міністра Китаю Лі Кецяна до Африки між Китаєм та Нігерією була підписана угода про будівництво берегової залізничної колії вартістю 13.12 млрд. доларів США. Китайська сторона також повідомила про збільшення обсягу кредитів для африканських країн на 10 млрд. доларів США, загалом до 30 млрд. доларів США. Було також прийнято рішення про збільшення обсягу Китайсько-африканського фонду розвитку з 2 до 5 млрд. доларів США. Китай також пообіцяв протягом найближчих п'яти років провести навчання для 2 тис. спеціалістів із сільськогосподарської техніки та керівного персоналу з питань забезпечення питною водою, а

також з питань запобігання та контролю над епідеміями. Крім того, китайська сторона також заявила про важливість культурного обміну та програм обміну. Для цього Китай запроваджує “План талантів Африки”, відповідно до якого буде надано близько 18 тис. урядових грантів для підготовки 30 тис. спеціалістів у різних галузях. Прем’єр Державної ради КНР також повідомив про виділення 8 млн. доларів США для надання гуманітарної допомоги Судану з метою подолання гуманітарної катастрофи [3, с. 17].

КИТАЙ – США

Зміцнення економічної та політичної присутності Китаю в світі змусило керівництво США переглянути свою позицію щодо цієї країни. В 2005 році США та Китай розпочали стратегічний діалог, у рамках якого сторони обговорюють питання не лише двосторонніх відносин, а також проблеми міжнародного розвитку та способи їх розв’язання.

Слід зазначити, що за час реалізації реформ Китай накопичив потужний обсяг капіталу, найбільші золотовалютні запаси, а також створив ефективну та розгалужену банківську систему, завдяки чому суттєво зміцнився інвестиційний потенціал КНР.

Китай є не лише реципієнтом, а також активним інвестором на міжнародних ринках. Станом на кінець 2010 року близько 1 300 китайських компаній інвестували в США 4,4 млрд. доларів США. Активно інвестують в економіку Китаю й американські компанії, які реалізували 59 000 проєктів на суму 65 млрд. доларів США.

Процес глобалізації поглибив взаємозалежність китайської та американської економік, і ця тенденція триватиме. Китайсько-американські відносини ніколи не були такими близькими, як нині. Якщо з початку встановлення дипломатичних відносин між країнами в 1979 році обсяг торгівлі становив 2,5 млрд. доларів США, то на кінець 2010-го він зріс майже в 150 разів і сягнув рівня 385 млрд. доларів США. Проте навіть нині американські компанії інколи ставляться до китайських з упередженням та підозрою. Обидві сторони визнають важливість продовження постійного діалогу між країнами на основі довіри та взаємної вигоди.

Хоча за 35 років здійснення економічних реформ частка Китаю в світовому ВВП зростає з 1,2% у 1978-му до 10,3% у 2012 році, проте за обсягом ВВП на душу населення США ще значно випереджає Китай. У 2012 році обсяг ВВП на душу населення в США становив 51,7 тис. доларів США, а Китаю – 10,9 тис. доларів США. Однак, на відміну від Китаю, у США впродовж більш як десяти останніх років спостерігається вплив прямих інвестицій за кордон. У США також зберігається від’ємний баланс потоку прямих іноземних інвестицій. Це означає, що економіка США перебуває в складному стані і дедалі більше тримається на монопольному праві ФРС вводити в обіг світову резервну валюту фактично без обмежень.

Наведені дані свідчать про те, що за умов збереження виваженої та послідовної політики Китай найближчим часом (за прогнозами аналітиків, у період 2016–2020 рр.) наздожене США за обсягом ВВП і тоді перед Китаєм постануть нові завдання та нові виклики глобального масштабу. Тоді можна буде стверджувати, що хоча Китай і не перша країна в світі, але й не друга [4, р. 34–35].

ІНОЗЕМНІ ТА ЗАКОРДОННІ ІНВЕСТИЦІЇ

Іноземні інвестиції відіграють ключову роль у технічному переозброєнні Китаю. З метою залучення іноземного капіталу в економіку країни керівництво Китаю, прийнявши закони та нормативно-правові акти (які, за оцінками експертів СБ, відповідають міжнародній практиці, а в деяких питаннях навіть є більш пільговими порівняно з більшістю розвинутих країн), створило дієве та надійне законодавче поле, що забезпечує захист інтересів іноземних інвесторів.

Керівництво Китаю чітко визначило пріоритетність галузей та напрямів залучення іноземних інвесторів, які розподілені на шість блоків.

Перший – це галузі паливно-енергетичного комплексу та інфраструктури (енергетика, транспорт, зв’язок, портове господарство, залізничні та автодороги, освоєння нафтових родовищ).

Другий – ряд сучасних галузей машинобудування (електроніка, інструментальна промисловість, приладобудування, виробництво ЕОМ,

засобів зв’язку, обладнання для освоєння морських нафтових ресурсів на континентальному шельфі).

Третій – промисловість будматеріалів, хімічна промисловість, металургія.

Четвертий – легка, текстильна, харчова, фармацевтична промисловість, виробництво пакувальних матеріалів, медичного обладнання.

П’ятий – галузі сільського господарства (тваринництво, рослинництво, лісове господарство, рибне господарство, водні промисли).

Шостий – туризм та сфера послуг.

Згідно з визначеними пріоритетами щодо залучення іноземного капіталу створюються відповідні умови для залучення іноземного капіталу до певної галузі. Ці умови охоплюють податкові, регуляторні, митні та інші важливі питання, пов’язані з веденням господарської діяльності за участі іноземних інвесторів, які відповідають міжнародній практиці, захищають права та інтереси іноземних інвесторів. Ці заходи допомогли Китаю стати найбільшим реципієнтом іноземних інвестицій у світі впродовж останніх років.

У травні 2009 року Міністерство комерції Китаю розробило “Регулюючі правила для інвесторів, що інвестують за кордон”. Крім того, урядом країни було розроблено стимулюючу політику щодо інвестування за кордон, яка включає податкові, страхові, валютнообмінні, митні та інші послаблення для китайських інвесторів. Для цього були мобілізовані державні фінансові ресурси, фінанси банків та підприємств. Останніми роками також активізувалася закордонна інвестиційна діяльність окремих китайських бізнесменів.

Темпи зростання закордонних інвестицій за період із 2002-го до 2010 року в середньому становили 50% щороку. У 2010 році за обсягом закордонних інвестицій Китай випередив Японію та Великобританію, які є одними з найбільших інвесторів у світі.

Згідно зі статистичними даними Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) у 2010 році Китай посів п’яте місце за обсягом закордонних інвестицій та сімнадцяте – за обсягом накопичених прямих закордонних інвестицій [5, с. 130–141].

УКРАЇНА – КИТАЙ

Україна має давні взаємовідносини з Китаєм. Рік у рік зовніш-

ньюторговельна співпраця між нашими країнами розширюється, обсяг торгівлі зростає. Зовнішньоторговельний оборот між країнами зріс з 0.9 млрд. доларів США в 2005 році до 10.6 млрд. доларів США в 2013-му. Станом на кінець 2013 року за обсягом зовнішньої торгівлі Китай посів друге місце після Росії (див. графік 1).

Щороку частка торгівлі України з

Китаєм у загальному зовнішньоторговельному обороті зростає. Однак слід зазначити, що зростання обсягів торгівлі між країнами відбувається переважно за рахунок збільшення китайського імпорту до України.

Зазначимо, що обсяг імпорту до України з Китаю в рази більший від обсягу українського експорту до КНР. Так, обсяг імпорту перевищував обсяг експорту в 2005 році у 2.5

раза, в 2006-му – у 4.2, 2007-му – 7.7, у 2008-му – у 10.2 раза. Після світової фінансової кризи ця тенденція тривала. Зокрема співвідношення імпорту / експорту у 2009 році становило 1.9 раза, у 2010-му – 3.6, у 2012-му – 4.4, у 2013 році – 7.6 раза. Така виразна тенденція дає підстави прогнозувати, що ця динаміка зберігалася й за результатами 2014 року.

Україна є однією з ключових країн для китайських виробників автомобілів і входить до десяти найбільших зовнішніх ринків збуту продукції для Китаю, серед яких – Алжир, Ірак, Росія, Іран, Чилі, Перу, Єгипет, Венесуела та Колумбія. За даними порталу “АВТО-Консалтинг” (АУТО-Consulting), частка реалізації автомобілів китайських брендів на українському ринку нових автомобілів зростає з 7.5% у 2012-му до 9.5% у 2013 році.

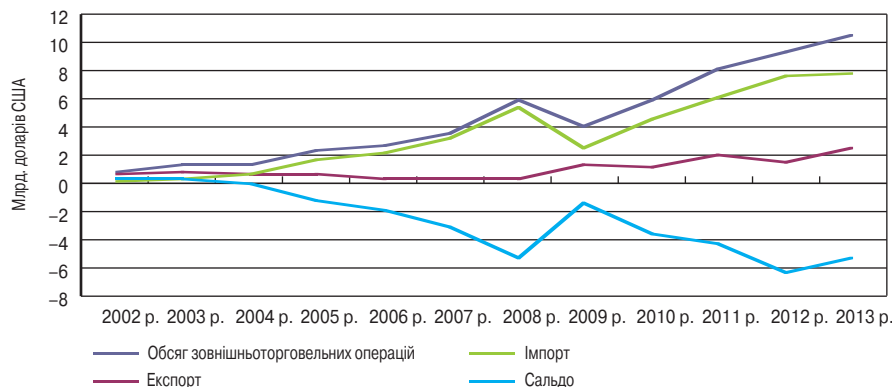
Структура експорту / імпорту між країнами має сталу тенденцію до збільшення частки експорту сировини Україною та водночас збільшення частки експорту машин Китаєм. У 2012 році 80.5% українського експорту до Китаю становила руда, що майже в 5 разів більше порівно з 2006 роком. За цей період у 7.5 раза зменшився обсяг експорту Україною органічних хімічних сполук, у 2.5 раза – продукції машинобудування, втричі – електричних машин. На стабільному рівні тримається частка експорту українських харчових продуктів.

При цьому впродовж 2007–2012 років Україна вдвічі збільшила імпорт електричних машин, що становить 25.4% обсягу всього імпорту з Китаю. Також удвічі зріс обсяг імпорту одягу та іграшок, що відповідно становить 15.9% та 3.3%. Стабільними залишаються частки імпорту меблів – 2.7%, приладів та оптичних апаратів – 1.5%, виробів зі шкіри – 1.3%, а також скла та виробів зі скла – 1.1%. Дещо зменшилася за цей час частка імпорту пластмаси та полімерних матеріалів (до 5.7%), каучуку та гуми (до 1.4%), чорних металів та виробів із них (до 54%), органічних хімічних сполук (до 1.9%).

Отже, наведені дані свідчать про те, що у торговельних відносинах із Китаєм Україна поступово перетворюється на нетто-експортера сировини, товарів первинної переробки та відповідно нетто-імпортера готової продукції.

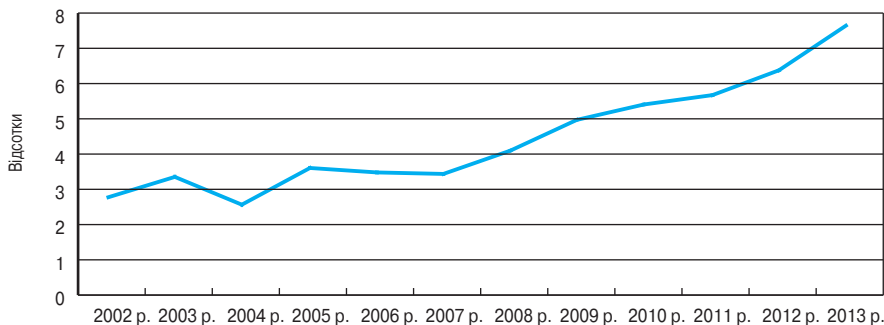
Про динаміку економічних від-

Графік 1. Обсяги торгівлі між Україною та Китаєм у 2002–2013 рр.

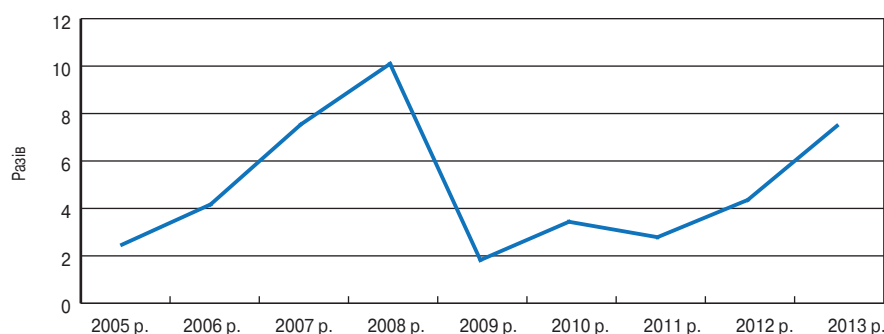
Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [6].

Графік 2. Частка Китаю в зовнішньоторговельному обороті України в 2002–2013 рр.

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [6].

Графік 3. Співвідношення імпорту / експорту України та Китаю у 2005–2013 рр.

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [6].

Таблиця. Загальна структура інвестицій Китаю до України

Сектор економіки	Відсотки
Частка	
Промисловість	41.80
Сільське господарство	11.38
Оптова та роздрібна торгівля	18.61
Будівництво	6.99
Операції з нерухомістю	4.05
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	2.49
Інформація і телекомунікації	1.22
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	1.15
Виробництво харчових продуктів	0.93
Інші	11.39

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [6].

носин між Китаєм та Україною також свідчить стан інвестиційної активності між країнами. Так, на кінець 2013 року загальний обсяг китайських інвестицій в економіку України становив 21 млн. доларів США, з яких 41.8% припадає на промисловість, 18.61% – на торгівлю, 11.38% – на сільське господарство (див. таблицю). Той факт, що 81.7% інвестицій у промисловість припадає на переробну промисловість, беззаперечно свідчить про сировинну спрямованість українського експорту. При цьому обсяг інвестицій України в економіку Китаю на кінець 2013 року становив 1.3 млн. доларів США.

УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

З досвіду Китаю щодо міжнародних фінансово-економічних відносин як чинника зміцнення регіональної та міжнародної присутності Китаю можемо використати деякі найважливіші підходи.

1. В умовах поглиблення світової економічної глобалізації, що призводить до загострення міжнародної конкуренції на світових ринках, необхідно розширювати рамки регіональної та міжнародної присутності в усіх можливих її формах.

Китайське керівництво ще в 1960-х роках збагнуло, що без підтримки світової спільноти побудувати економічно міцну країну (або, як тоді зазначали китайські керманічі, “піднятися”), неможливо. Китай почав з розбудови економічних взаємовідносин із країнами, що розвиваються, зокрема з африканськими. В умовах, коли Китай сам потребував значних коштів, керівництво країни все ж таки знайшло можливість допомогти Танзанії та Замбії побудувати залізницю. Таким чином було за-

кладено основи для тривалої співпраці між Китаєм та африканськими країнами. Сьогодні Африка є ринком збуту китайських технологій і товарів. Китай бере активну участь у розвитку африканських країн, і не лише в економічній площині.

Це важливий урок для України, адже відсутність коштів не може бути перешкодою для розширення зовнішніх економічних відносин. За наявності технологій і фахівців країна може втілювати різноманітні міжнародні проекти, котрі сприятимуть інтенсифікації зовнішніх відносин та посиленню міжнародної присутності країни в світі.

2. Китай застосовує різні форми міжнародної економічної та фінансової співпраці. Нині уряд Китаю має широкий набір фінансових та економічних інструментів для втілення стратегії інтеграції в міжнародні ринки, зокрема: СЕЗ, надання міжнародної допомоги, закордонні інвестиції, угоди злиття та поглинання, втілення спільних проєктів, виробнича кооперація, створення спільних підприємств, надання зумовлених кредитів, обмін фахівцями тощо.

Упродовж останніх років Україна втрачає присутність на світових та міжнародних ринках. Країна рік у рік перетворюється на нетто-імпортера не лише китайської продукції, що, в свою чергу, негативно впливає на торговельний баланс та обмінний курс національної валюти. Уряд країни необхідно приділяти належну увагу питанням міжнародного іміджу та позиціонуванню на міжнародній арені.

3. Для реалізації концепції посилення міжнародної присутності потрібна потужна фінансова система. За 30 років реформ Китай створив одну з найпотужніших фінансових систем у світі. Китайські банки сьо-

годні є лідерами міжнародних рейтингів. Завдяки розвинутій фінансовій системі Китай перетворився на одного з найбільших інвесторів у світі. Іноземні інвестори охоче вкладають кошти не тільки в державні зобов'язання, а також і в корпоративні цінні папери та облігації китайських компаній.

Українська фінансова система є слабкою, вона не спроможна акумулювати потрібні ресурси та забезпечувати коштами підприємства. Від цього слабкою є і національна валюта, обмінний курс якої впродовж кількох місяців може знизитися більш як на 50%. Так було в 2008 році, так сталося і в 2014-му.

4. Для розширення економічної співпраці України з Китаєм необхідно розробити окрему стратегію такої співпраці, яка б чітко визначала стратегічні інтереси обох сторін, сприяла зміцненню збалансованої торгівлі між країнами, рівному доступу для товарів та послуг на внутрішні ринки обох країн, технічній модернізації, зміцненню наукового потенціалу, інноваційному розвитку та захисту інтересів інвесторів.

Нині розвинуті країни світу конкурують між собою з метою закріплення на китайському ринку. Китай є другою економікою в світі і найбільшим виробником. Китайський ринок має великий місткий потенціал, у тому числі й для України. □

Список використаної літератури

1. Ross John. *Europe need to learn from China / John Ross // China Today. – Vol. 61. – № 7. – July, 2014.*
2. Qiu Huafei. *Contemporary Chinese Foreign Affairs and International Relations. – Beijing: Current Affairs Press, 2013. – P. 1–428.*
3. Ying Ding. *From giver to partner / Ding Ying // Beijing Review. – Vol. 57. – № 20. – January, 2014.*
4. Shujun Yu. *Taping the potential / Yu Shujun // Beijing Review. – Vol. 55. – № 30. – July 26, 2012.*
5. Олійник О. М. *Досвід Китаю з реалізації геополітичних інтересів шляхом здійснення іноземних інвестицій і надання закордонних кредитів: уроки для України / Олійник О. М. // Український соціум. – № 4 (51). – 2014. – (Ukrainian source).*
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. *Зовнішньоекономічна діяльність. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.*